

УДК 821.161.2 – 32.09 “18/19 (092 Р.Купчинський)

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ У ФЕЙЛЕТОНАХ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО (20–30-І РОКИ ХХ СТ.)

Марта Мельник

*Львівський юридичний інститут,
вул. Городоцька, 26, 79000, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано фейлетони Романа Купчинського, опубліковані в газеті “Діло” у 1924–1939 роках. Розкрито їх жанрову різноманітність та національно-культурну спрямованість.

Ключові слова: Україна, Р.Купчинський, фейлетон, мова.

Протягом 1924–1939 років Роман Купчинський опублікував низку фейлетонів у рубриці “Відгуки дня” газети “Діло”. Особливість цих матеріалів полягає, зокрема, в тому, що вони мають національно-культурне спрямування — порушують питання духовних проблем національного буття українців Галичини 20-30 років минулого століття.

Фейлетон (фр. Feuilleton — аркуш) — як знаємо — літературно-публіцистичний (газетний чи журнальний) твір сатиричного спрямування на злободенну тему. Зародився фейлетон у XVIII ст. У 20–30-х роках ХХ ст. в нашій літературі фейлетон відіграв надзвичайно важливу роль. Використовуючи “езопівську мову”, через жанр фейлетону можна було висвітлювати будь-які проблеми часу, зокрема політичні, соціальні, культурні та морально-етичні, що хвилювали українців, які після поразки визвольних змагань 1917–1920 років опинились у повній залежності від Польщі.

Саме міжвоєнне двадцятиліття дало поштовх для організації видань багатьох сатиричних часописів. Це — “Будяк” (1921–1923), “Жало” (1923), “Маски” (1923), “Зиз” (1924–1933), “Розрада” (1924), “Страхопуд” (1930), “Кібель” (1925–1926), “Шершень” (1931–1932), “Комар” (1933–1934) та інших [2]. Їх видавцями, журналістами, сатириками, художниками були колишні “усусуси”, які після поразки України у боротьбі за незалежність знайшли у собі сили не занепасти духом, а почати боротьбу на ниві журналістики. Варто згадати ці славні імена: Олесь Бабій, Юра Шкрумеляк, Левко Лепкий, Роман Купчинський, Петро Ковжун, В. Бабинський та інші.

Це учасники колишньої “Пресової квартири” Українських Січових Стрільців. Вони й започаткували вихід у світ багатьох сатиричних часописів.

Які завдання ставили перед собою видавці цих часописів, яку мету переслідували? Сам факт з'яви цих видань, звернення до гострих політичних та соціальних тем, незважаючи на цензуру, свідчить про незламність духу українців, які не мечем, а словом боролись із утиском прав українського населення та його національної гідності.

Жанрові рамки викладу матеріалу були найрізноманітніші — памфлет, епіграма, байка, карикатура, сатиричні вірші, гумореска, шарж, анекдот, фейлетон. Саме фейлетон обрав Роман Купчинський як найвдалішу форму, адекватну до соціально-політичних антагонізмів та етнонаціональних проблем, що загострювала увагу на необхідності націотворення та пошуках чинників формування самосвідомості українця, його людської гідності.

З другої половини 1924 року Роман Купчинський починає друкувати свої фейлетони у рубриці “Відгуки дня” газети “Діло”. Обирає собі псевдонім Галакціон Чіпка, що мало означати “причіпка”, “зачіпка”. Варто сказати, що його фейлетони з'являлись мало чи не в кожному номері газети з 1924 по 1939 рік, коли письменник з родиною емігрував на Захід. Кожен день — нова тема, яка, на думку Романа Купчинського, варта уваги: новий біль чи нова радість, згадка про минуле або мрія про майбутнє. І завжди цікаво, майстерно, оригінально. Звісно, ця діяльність Купчинського потребує детального аналізу. Вона є джерелом, з якого ми довідуємось про життя українства у 20-30 роках ХХ ст., про ті проблеми політичного, суспільного та культурного життя, які виникали в ті часи і які щоденно висвітлював і намагався аналізувати, пояснювати своїм читачам “всюдисущий” Галакціон Чіпка. Та найголовніше, напевно, що приваблювало до його маленьких творів читача, — це небайдужість самого автора до того, що він висвітлював: чи то згадка про криваві події війни, чи зміни в українському правописі та ін.

Фейлетони, памфлети та інші жанрово-стилістичні літературні форми в творчій лабораторії Романа Купчинського, кожна з яких унікально неподібна до іншої, об'єднані внутрішньою тривогою “за малого українця”, який для автора, по суті, не є “гвинтиком”, але рідною, знедоленою людиною.

Спробуємо класифікувати фейлетони за тими темами, які приваблювали Романа Купчинського. Найбільшу увагу автор приділяє українсько-польським взаєминам. Цих творів багато. Зупинимось на деяких із них.

Ось, для прикладу, “Метрика не вдача”* (1935, ч. 181, с. 7). Зустрів автор давнього знайомого, хотів з ним поспілкуватися, згадати давні юнацькі роки, та не судилось... Поспіхом покинув його колишній товариш. Здивувався автор, бо пам'ятав Коця як балакучого, привітного хлопця. Та час людей змінює. “А потім довідався, що товариш Коцьо зовсім не став мовчазний. Далі такий приємний і говірливий, тільки змінив... метрику. Вже не Кость, а Константин і не Білик, а Белік”. Мав з цього вигоду? Мабуть. От і не хотів розмовляти з давнім товаришем... по-українськи, бо ще хто почує! Згадалась розповідь одного старого чоловіка, що жив ще “за Польщі”. Польський урядовець, що брав на роботу українця, любив казати: “Jak chce pan być nachalnikiem niech sie pan zapisze polakiem”. От товариш Кость і “записався”. Тепер боїться зустрічі з това-

* Далі у тексті покликатимось на газету “Діло”, рік, число і сторінку вказуватиму у дужках після назви твору.

ришами-українцями, бо з ними треба розмовляти материнською мовою, а він її зрікся, бо схотів зробитись “начальником”.

Із фейлетону “У поїзді” (1935, ч. 173, с. 7) “дізнаємось” з розмови двох поляків, що “litwin to byl Polak ktury pochodził z Litwy! To rozumiem, ale litwin — jakiś osobny naród, naprawdę smieszne”. Автор іронізує, що поляки до своєї нації зачисляють і білорусів, таким чином, наче б само собою зрозуміле їх ставлення до галицьких українців — вони ж бо територіально значно ближчі до Польщі, ніж Прибалтика чи Білорусія, то яка ж українці окрема нація?! Вони щось таке... на кшталт “східного поляка”. Отже, позиція автора надзвичайно смілива, як на ті часи, бо він неоднозначно розкриває шовіністичну суть тодішньої польської політики.

У цьому зв’язку промовисті так звані антицензурні фейлетони Р. Купчинського. З фейлетону “Der Kaiser ist dunm” (1925, ч. 66, с. 3) дізнаємося, що українські сценарії різноманітних заходів проходили цензуру... поліції. Заборонено було вживати у віршах та піснях слова — тюрма, Україна, границя, гетьмани, червоний і т. ін. Таке слово слід було замінити іншим. Наприклад, у вірші П. Грабовського слово “тюрми” міняють на “вночі”. Виходить навіть “непогано”: “Зелений гай, пахуче поле вночі приснились мені...”

Автор висміює псевдоукраїнські концерти, фестини, промови на ювілеях: “Те, що промовця не чути, нікому нічого не шкодить, бо всі присутні пам’ятають промови з попередніх літ. Але й цитати здебільша повторюються: “Світе тихий, краю милий...”, “Схаменіться, будьте люде...”, “В своїй хаті своя правда...” Йдеться про Шевченківський вечір. Автор хотів би, щоб і виступаючі, і присутні були небайдужими, промовляючи чи слухаючи слова великого Кобзаря. “Невже не можна постаратись і зробити вечір цікавішим?” — дивується він. Часто роздумує письменник над таким феноменом: “Чим більше місто, тим більше помпи (в організації Шевченківського вечора), а чим менше місто, тим більше щирости. Найменше помпи і найбільше щирости — на селах”. Чому? Це не риторичне запитання. На нього можна відповісти. В селі люди зберегли свою національну ідентичність, вони не мусили зрікатися своєї мови, нації, релігії. Звідси і висновок — у всьому більше щирости, бо залишились самі собою (1925, ч. 54, с. 4).

У фейлетоні “Три образки — одна тема” (1935, ч. 32, с. 7) йдеться саме про те, як українці бояться розмовляти рідною мовою, бо це може зашкодити їхній кар’єрі або “принизити” в очах поляків. Соромляться рідної мови — і нема на то ради. Продовжує цю тему Чіпка і в наступному фейлетоні “Горе от ума” (1929, ч. 32, с. 4). Ще малим хлопцем питав у дорослих, чому в українській хаті, коли є один поляк, всі говорять по-польськи? На що отримав відповідь: “Право гостинності наказує вживати мови гостя”. Але в домі поляка всі гості — українці знову говорили польською мовою! Знову питання: “Чому?” Відповідь: “Бо поляки не вміються по-нашому”. Знову “Чому?” Відповідь “Бо ми — здібніша нація”. Автор робить висновок: “Не є вірною українська приповідка — коли Бог хоче покарати, то розум забирає”. Ця тема, на жаль, актуальна і сьогодні.

У багатьох творах Р. Купчинський звертається до освітянських проблем в Галичині. Він критикує “патріотів”, які на словах будують Україну, дбають про її майбутнє, розуміють проблеми освіти і підтримують освітян. Бо діти — наше майбутнє, а насправді — це лише “знайомі слова, слова, слова...” “Світлі

Збори! Наша школа в ярмі. Наші діти не мають де вчитися і не можуть вчитися. По сутеринах містяться кляси приватних шкіл. Треба нам конечно будувати шкільний будинок”. Поступила пропозиція жертвувати гроші на будівництво шкільного будинку. Промовець пообіцяв пожертвувати 10 тисяч золотих! Але коли прийшла черга дати гроші — захворів: “Велика гарячка, на язиці прищ, а на тілі синьо-жовті плями” — жартує Галактіон Чіпка (1925, ч. 46, с. 4). Чи немає ознак такої хвороби в багатьох сучасних “патріотів”?

Про “оригінальне” вирішення причин трагедії, яка сталася в одній гімназії, читаємо у фейлетоні “Одинока рада” (1926, ч. 20, с. 3). Майже теперішні часи... Кілька підлітків, невдоволених навчанням і вчителями, принесли в приміщення гімназії револьвери і кілька гранат. Внаслідок цього “протесту” загинуло кілька чоловік. Міністр освіти Польщі виїхав на місце трагедії. Щастя, пише Галактіон Чіпка, що цей страшний випадок стався у польській гімназії, бо інакше знову б усі польські газети писали про “традиційне здичиння українського народу”, чого не може трапитися з польським. І як наслідок — закрили українську гімназію в Перемишлі. І тут чомусь винні українці... Тому покарані.

Інокли Р. Купчинський впроваджує у свої політичні фейлетони художні елементи, які запозичує з інших жанрів, зокрема з казки. В одному із таких фейлетонів він запитує: Чому тепер українцям живеться гірше, ніж колись? І відповідає. Колись українцям допомагав краще жити, а воїнам — перемагати святий Юр, бо гора, на якій стояв, була високою. Добре бачив він, кому і де потрібна допомога, але гора внаслідок “несподіваних землетрусів, корчень земської кори і т.п. окупацій” зменшилась і святий Юрій вже нічого не бачить. От чому гірше стало жити — пояснює автор. Чи не найбільшою з них є окупація? Слово “окупація” дуже доречно вжите поруч із землетрусом і корченням земної кори (“Казка про Святоюрську гору”, 1925, ч. 101, с. 3).

З цього тематичного ряду цікавою нам видається оповідь про багатий хутір, де жила матір з двома дочками. Були у них сусіди: “західний, що жив на пісках, голодний та убогий”, та “північний — великан дикий та хапливий”, що жив у “нетрах непроходимих”. Напали вони на хутір, пограбували, дочок забрали. Зосталась стара матір сама, сумна та убога (“Казка про дві сестри”, 1925, ч. 120, с. 3). Хто не впізнає у “Казці про дві сестри” рідної України та її сусідів-держав?

Звісно, Роман Купчинський, себто Галактіон Чіпка не міг та й не хотів передбачати, що тематика його фейлетонів більш ніж через півстоліття буде такою актуальною, як і в його часи. Сьогодні, як бачимо, не спростовує майже жодних тих проблем, які він намагався викорінювати гострим пером сатирика і гумориста.

Слід зазначити, що досвід українських письменників-сатириків органічно вливався у його художню стилістику, а це, безумовно, сприяло розвитку багатогранного таланту Р. Купчинського. Маємо непоодинокі приклади, коли письменник апелював до народного гумору.

У творі “Цар-Голод” (1925, ч. 68, с. 5) Р. Купчинський використав як епіграф уривок з народної думи:

*Ой чому Ти, Україно,
Не родиш каміння,
Було б тоді менше горя
І менше терпіння.*

Далі, використовуючи піднесений стиль, пісенну мову, описує минуле України: “Дав Бог Тобі і лани плодючі і ліси непроходимі, і ріки рибні...та манили ...все те заздрі очі, ненаситні роти і загребуці руки всіх сторін світу”.

Як колишній вояк він не може не згадати часи боїв за рідну землю, бо і сам боровся за неї: “Твої Сини зі всіх світових боєвищ збіглися до Тебе... щоб своїми грудьми заставити входові брами. Здавалося, що аж тепер всміхнеться Тобі сонце... Здавалося...” Через роки відчуваємо у цих рядках гіркий біль, який пече груди автора: “Галицька Земле, пустинею Ти стала, а народ твій на жебрака зійшов”. Чи не перегукуються ці слова із пророчими Шевченковими: “Лани Твої запродані жидові, німоті. Сини твої на чужині, на чужій роботі...” Чи не в такому становищі протягом століть була і Східна Україна? Чи не відбувається таке й сьогодні? Скільки разів українцям “здавалося”, що от-от і ми заживемо гідно, самостійно і щасливо? Так, здавалося...

“Гроби, гроби, гроби... Великих наших днів, світляних наших сподівань німі, але пророчисті свідки...” Де їх, де тих наших гробів нема! Як зір на небі — на Рідній Землі. А поза нею... І Сибір, і Мірмань, і Донський Край, і Румунія, і Чехословаччина... Є всюди ці свідки, свідки великої любови, великої віри і великої посвяти”. Згадує автор своїх загиблих товаришів: “Адже гроби Черника і Загаєвича далі стоять над Дніпром у Києва, адже братська могила в Базарі далі існує...” (“Живі гроби”, 1935, ч. 156, с. 7).

Як бачимо, Р. Купчинський — сатирик модернізує форму фейлетонного жанру, наближує його до мас, популяризує, прагне здобути якнайширшу читачку аудиторію. До речі, це саме робили автори журналу “Вікна”, які стояли на протилежних до Купчинського позиціях, тобто на позиціях пролетарської літератури. “Вікнівці” теж стежили за політичним і культурним життям в Галичині. Кожне виразне суспільно-політичне чи мистецьке явище з їхнього боку діставало свою оцінку — оцінку з класових позицій.

Крім художніх творів радянських письменників, на сторінках журналу друкувалися нариси, статті, інформації про життя трудящих країни рад, їхні успіхи у розвитку промисловості, сільського господарства, науки, культури. Для широкої інформації про життя Радянського Союзу вміло використовувалася постійна рубрика журналу “Хроніка”. Наприклад, “Хроніка” сьомого номера журналу за 1928 р. мала серед інших і такі підрубрики, як “Радянська Україна”, “Росія”. Роман Купчинський на такі речі реагував радикально, даючи їм об’єктивну оцінку. Можна сказати: наскільки була активною і тематично розгалуженою “сельробівська” преса, настільки активно реагував на неї вчорашній “усусус” Р. Купчинський, але з протилежного погляду, спростовуючи фальшиву агітацію про щасливе життя в радянській імперії.

Публіцистика Р. Купчинського за тематичним спрямуванням була різносторонньою. Великий сум охопив письменника, коли почув про смерть свого товариша Василя Крижанівського, “великий ум, праведна душа і голубине серце. Прожив 35 років, повних високих замислів і скапав як свічка, засвічена перед богом краси і штуки. Повоєнна нужда, воєнні труди і повоєнна біда зломали його”. Не один В.Крижанівський мав таку долю. Майже всі бойові товариші Купчинського “зламани” “не так воєнними трудами, як повоєнним лихоліттям: чеські табори, львівські тротуари висуть з кожного останню каплю крові”. Болить серце автора, коли говорить: “Ніхто про них не думає, ніхто їм

не простягає помічної руки... слабосилі і виснажені, на робітників не надаються. Тому і ростуть на нашій шляху могили, а одна вища, а друга дорожча від другої". Згадуються недавні події в незалежній Україні, коли привселюдно були принижені колишні борці за Україну. Вже скільки років уряд обіцяє воякам УПА визнати їх армією, що воювала за Україну. Тих, хто за неї воював, дехто вважає бандитами, ворогами Батьківщини. І це сьогодні. Але ж тоді була окупаційна влада, яка не дбала (і це зрозуміло) про своїх ворогів.

Тут доречно згадати твір Р. Купчинського "Списуймо!" (1935, ч. 56, с. 7). Це не твір — це розпач, тому що ще зовсім недавнє минуле, таке дороге автору, і таке потрібне українській нації "порох буднів присипує". Колишні учасники бойових дій вже починають забувати ще зовсім недавнє минуле: "Скажіть мені, товаришу, хто тоді був командиром армії? Гарнавський... Ні! Микитка... Зараз-зараз... Таки Гарнавський... а може... не пригадую собі". Автор просить описати все, що хто пам'ятає: "Кожний з нас пам'ятає неодноразово і коли зложити це все разом — вийде цілісність, така потрібна для нації". Автор чудово розуміє, що від того хто, як і що описує залежить наша "правдива історія". "Наша передісторія — в темряві, княжий період — у сумерках, козацький — у сумнівах, а період Визвольної війни... Залежний від нас. Може бути висвітлений як слід, або... бути подібним до одного з минулих періодів". Важко не згодитись із цими словами. Адже ще зовсім недавно всі ми вивчали "Історію України", яка зовсім не вписувалась у рамки об'єктивної Історії. Бо писали її і пропагували не ті, що воювали за Україну, а проти неї. Тому і просить автор: "Товариші, Приятелі, Знайомі і Незнайомі! Всі, до кого мої слова дійдуть — списуйте! Все, що пережили, що чули і бачили! Щоби найновіший період нашої історії не дістав додатку "в сумерках", а навіть не "в сутінках"!

Не фейлетоном, а реквіємом двом видатним землякам є твір "Світлі непорослі дві чорні могили" (1925, ч. 189, с. 3). Майже одночасно "два сонця — для України Маковей і Самійленко померли..." Не розділяв автор Україну на Західну та Східну, а тільки стверджував: "Один — тут, другий — там, а обидва на рідній землі. Маковей-Самійленко... Два велетні упали одночасно".

Поезією в прозі назвемо твір "Осінь" (1929, ч. 243, с. 3). Читаємо: "Прийшла до нас золотоволоса осінь, загорнена в яскраву турецьку хустку, з золотими дукачами на високих грудях. Присіла на майдані і весело всміхається до всіх, визиваючо моргає шовковими бровами... Хто йде — не мине. Той усміхом відповідь, цей привітне слово кине..."

Важливе місце у творчості Романа Купчинського займає питання мови. Вочевидь, ця тема неабияк хвилювала Романа Купчинського. Фейлетоном "Мова і правопис" (1925, ч. 37, с. 3) іронічно відповідає на це питання: немає єдиного правопису. Наддніпрянщина має свій правопис, що "ділиться" "на діалекти: Винничевський, Петлюрівський і Большевицький. Галицька на: Куратовський, Наукового товариства ім. Шевченка, Л.Н.Вісника, староруський і Свенціцький. Але, — каже Р.Купчинський, — є ще багато говорів. Після визвольної війни з'явився ще один — емігрантський. Тому у цьому фейлетоні автор називає українців анархістами, які і говорять, і пишуть, як хочуть. Критикує "кацапствующу "Волю народу", яка пише "терпят, болят, заяц, конец", викидуючи м'який знак. "Правники пишуть с'як, професори так, лікарі с'як-так, а духовники так-с'як" — констатує Галактіон Чіпка.

У фейлетоні “Проби мови” (1926, ч. 31, с. 4) автор запитує: чия мова правильніша — наддніпрянська чи галицька? На цю суперечку між журналістами редакції забіг песик з вулиці. І його нагодував листком з галицьким правописом шанувальник наддніпрянської мови, примовляючи, що песик від такої мови здохне. Песику справді було зле, але не здох. Та коли з’їв листок із “Комуніста”, — не переварив і таки здох. Може, від мови, каже автор, а, може, від тої “правдивої” інформації, друкованої в “большевицькому” часописі.

Не без захоплення сучасники прочитають фейлетон “Учітеся, брати мої” (1929, ч. 280, с. 4). Серед вчених-мовознавців полеміку викликав апостроф, що не завжди існував у нашому правописі. Тому його сприймали негативно, а деколи навіть вороже ті, хто мав хоч якесь відношення до правопису. Сьогодні апостроф так “вріс” у правопис, що важко собі уявити його без цієї “бацили туберкульозу”, як його назвав автор. “Безголов’ям” вважає він таку зміну правопису і навіть пише сатиричного вірша на “допомогу початківцям”:

Сузір’я над підгір’ям
Зів’яло, зв’яло надвечір’я.
М’якенький сніг мов пір’я б’ється.
Зв’ялило бур’яни зневір’я...
Оп’ять реп’ях в бар’єри б’ється.
В подвір’ї плем’я голуб’ят
(П’ятсот, а може, п’ятдесят?)
Безпам’ятно все б’ються в тім’я
За реп’яхове в’яле сім’я.
П’ять п’яних сп’ялося на п’яти,
Лук’ян слухн’яний теж з’явився,
Під’юджують ще голуб’ята.
Щоб кров’ю сніг зарум’янити.

Був тоді ще один мовний експеримент — букву “і” замінювали на “й”. “Співучість мови цього вимагає” — казав мені один знавець мови”. Не згідний із цим автор: “Байдуже ...що на “і” падає наголос, що воно лучить два довгі речення...на “й” сьогодні така пошесть” (“Й”, 1935, ч. 279, с. 1).

Часто у рубриці “Відгуки для” знаходимо поетичні фейлетони. Чи важко було постійно заглиблюватись у повсякденні проблеми? Чи поетичний талант час від часу таки брав верх над талантом прозаїка-сатирика? Важко сказати...

Окремо можна говорити про публіцистичну лірику Р. Купчинського. Згадаймо хоча б його поезію “Пророк” (1926, ч. 116, с. 116), написану до 70-річчя від Дня народження Івана Франка.

Поезія “Штука життя” (1929, ч. 124, с. 3) — це класична сатира на тогочасне суспільство, де і пристосовництво, і зрада національних інтересів, нехтування материнською мовою, релігією заради зиску. Любить автор “дрібного українця”, та не сліпою любов’ю, бачить його недоліки, вказує на них. “Непевний нині світ” — це перший рядок початкової строфи вірша. Чому непевний? Бо “вчора хтось до церкви йшов, а нині до костела”, хтось “вчора був гетьманцем, а завтра вже радянцем”. Автор “замислюється” над тим, що робити, як не приймуть на посаду: треба змінити трохи віру” і “в політиці фасон і лінію тримати, в кого сильніший “аргумент” — у того дудку грати”. Зрозуміло, що чи-

мало знайомих чи друзів поета саме так пристосовувалися до галицьких обставин. Тому письменник їх бичував гострим пером сатири.

Є в Купчинського й сатиричні нариси та зарисовки, зокрема про подорож письменника до Швеції: “День перед від’їздом”, “Ніч на кораблі”, “До морського берега”, “По морю, по морю”, “На ласці хвиль”, “В країні вікінгів”, “В Стокгольмі і в околиці”. Ціла низка надзвичайно цікавих і повчальних оповідок про Швецію та про сприйняття цієї чудової країни нашими співвітчизниками. Нарис “На ласці хвиль” (1935, ч. 244, с. 5–6) — це розповідь про початок подорожі, про ті хвилювання, що охоплюють людину, яка ступила на палубу корабля. Виявляється, є дуже багато запитань, які вимагають своїх відповідей...” я довго блукав по різних закамарках, ще з десять разів питав за дорогу до каюти, а з п’ять разів з каюти, що до кінця подорожі не знав тієї дороги добре — про те, як кажу, ніхто не знав і досі не знає. Люди, що не інформувались про поведінку при вступі на корабель — попадали в колізію, що робити”. А далі романтично: “Ми вийшли в море. З тієї хвилини, повних 26 годин будемо на його ласці і неласці, на його відвічних правах і звичаях. Нашою владою капітан, а сувереном зеленоокий цар, що ось перед нами морщить задумане чоло...” А ось і вечір: “Сонце сідає на зелений, схвилюваний кружок...Довкола нас води і води, а перед нами за тисячними валами хвиль — Швеція, країна вікінгів”. У наступному нарисі “Ніч на кораблі” (1935, ч. 247, с. 2) Роман Купчинський дуже гарно описує ніч на морі, що суттєво відрізняється від ночі на суші: “Ніч на морю інакше як на суші. Спускається нижче і щільніше обгортає все. Корабель тоне в ній як у мряці, і тоді здається, що не пливемо водою, а летимо в темряву воздушних просторів. Небо затягнулось хмарами, ніде ні зірки, вода загорнена в темінь, ніде ні блиску, тільки з боків корабля міниться золотом та сріблом і шумить, і шумить, і шумить”. Цікавими ці спостереження є для тих, хто ніколи не подорожував по морю кораблем. Багато людей, напевно, уявляли собі ніч на морі інакше.

Дотепними є сюжети про те, як туристи проводять вільний час, якого так багато під час морської подорожі. Одні танцюють, інші залицяються, ще інші, послухавши поради капітана: “Коли від’їздиш, голова крутиться в один бік, то треба випити, щоб почала крутитися в другий”, — йдуть до бару. Виходячи, говорять: “О, нині дуже бурхливе море. Майже буря...” “В країні вікінгів” (1935, ч. 251, с. 5–6) — це роздуми про минуле Швеції, спільні кольори на прапорах Швеції і України, це спільна історія — молодий Карл і сиво-мудрий Мазепа. Перед очима туристів — Стокгольм. “Я бачив кілька знаних красунь: Будапешт, Венецію, Рим, Неаполь, але для мене ніодно з них не може рівнятися зі Стокгольмом”. Ось враження від Швеції і від шведів: “Перше, що кидається в очі... — це чистість. Шведи — блондини, шкіра їх ясної краски. Тому вже з уродження роблять вражіння чистих, авта без порошинки на собі, а вулиця — як підлога в балевій салі”. Подорожуючи містом, була “їзда прекрасними дорогами”, шведи “всі високі...подовгаста голова, гарно окреслене чоло — тільки вбирай їх у військовий одяг, а на голову шолом”. Видно, що автор з великою симпатією ставиться до цього народу. “Швед має здорову психіку і до нього сміх має легкий доступ”.

Не міг Роман Купчинський, як українець, перебуваючи у Стокгольмі, не згадати про свого великого земляка Модеста Менцинського, який багато років

співав у Стокгольмській опері, а тепер мешкав на одній із тихих вуличок. Хотів відвідати його Р. Купчинський, та дізнався що співак хворий. “Тому тільки пішов на ту вулицю, де живе артист і думкою відвідав та поклонився йому... Пішов... до тої опери, в якій колись триюмував Менцінський”. Приємно було письменнику, що пам’ятають тут його знаменитого земляка, “королівського надворного співака... найкращого інтерпретатора пісень Шевченка-Лисенка”. Цікаво описує і публіку: “Під час увертюри було кілька довгих пауз і ніхто — о! Земляки мої! — не вирвався з оплесками” (1935, ч. 264, с. 5–6). Отже, цілком справедливо радить Р. Купчинський, — частіше ходіть до опери.

Показово-виховною є розповідь автора про Шведську монархію: “Король... кажуть, ходіть по вулицях, оглядає вистави, а шведи закультурний нарід, щоби йому кланялися. Нехай, мовляв, відпочиває собі по королівських трудах”. Навіть шведський соціаліст признає, що монархія в Швеції дуже мало коштує, хоча надзвичайно популярна в народі. Цікаві і шведські комуністи, що носяться з “Капіталом” Маркса і книжечкою до моління...під одною пахою”.

Небезпідставно ображений Купчинський на шведів за те, що в їхніх музеях немає ані згадки про те, що “ми з шведами не одну ложку каші зі спільного казана зачерпнули... навіть козацькі шаблі означено гаслом “Схід” і тільки всього.”

Недооцінюють, виявляється, галичани своєї кухні. Делікатесом у шведських ресторанах вважається рен, а це звичайнісінька...конина, а також вівсяні сухарики. Не смакувало нашому земляку і шведське пиво, “зветься “Пільзнер”, переховується в дуже маленьких пляшках, смакує ненадзвичайно, а коштує дуже багато”. От коли було оцінене львівське пиво, “продукт нашого замураного Львова”. А от горілка у Швеції смачна. Не хоче про неї розповідати автор, бо є небезпека, що сприймуть це як розповідь алькоголіка”.

Не оминає Роман Купчинський і “вічної” теми, теми кохання: де весело, де сумно, де із гумором, а де і з сарказмом розповідає про ті солодко-смутні відчуття, які час від часу “нападають” на людину. Фейлетон “Серенада” (1929, ч. 187, с. 3) — знову поезія в прозі. “Ясна, літня ніч! Скільки то романтичних пригод викликаєш своєю божественною красою. Місячне сійво ніжним павутинням стелиться по землі, сріблить листя дерев, вибілює стіни хат, золотою лускою вкриває непосидючий потік...Але як може в таку ніч заснути старий парубок чи молодший жонатий?” Тут згадка про золотоволосу Льорелай та чорняву Кармен, про співи при місяці, правда, не серенад, а наших українських пісень. Але Галактіон Чіпка не був би Чіпкою, якби не закінчив твір по-своєму: “Мамуню! Коли би були знали що це ви, то десятою вулицею обходили б”. Помілилися хлопці, під вікнами старої баби співали серенаду!

Цікаве явище — карнавальна любов, яку Галактіон Чіпка описав у своєму фейлетоні під такою ж назвою. Дуже швидко зароджується вона і одночасно дуже є небезпечною: “той (жертва) не тільки блідне, нидіє і чахне на очах, але й дістає замрачення органів думки,...старається розгадати найбільшу свою журу: любить-не любить”. Але ця любов скороминуча. Побачивши свою пасію під руку з іншим, вирішує: “Пальну собі в лоб! Пощо жити?” Але відразу приходить інша думка: “Чорт її бери! Ніби то вона одна на світі! Піду ще на “Баль Техніків!” Ось така вона — карнавальна любов (1925, ч. 36, с. 3).

У фейлетоні “Перша любов” (1935, ч. 190, с. 7) автор розповідає про старшого парубка, який не може чи не хоче закохатись і, одружившись, “жити як всі”. Але з часом змінює своє ставлення до такої ще недавно непотрібної справи, як любов і одруження. Автора цікавить причина такої різкої зміни світогляду. “Не люблю ресторанів...знаєте...шлунок”. Аж тут знаходиться дівчина, яка чудово смажить “курята” і пече “тісточка”. І на парубка “найшла” любов. “Надзвичайна дівчина”, — хвалиться своєю обраницею. Чи ж не правду кажуть “Шлях до серця мужчини...”?

Не можна оминати увагою надзвичайно цікавий фейлетон Романа Купчинського, присвячений газеті, в якій так довго і успішно працював письменник. Це, звісно, газета “Діло”. 1930-й рік — 50-річчя газети. У фейлетоні “З п’ятьма хрестиками” (1930, ч. 9, с. 21) Купчинський дивується, як могла ця газета так довго проіснувати. Він порівнює її із слабосилою дитиною, яка “прийшла на світ хирлява, марненька. Одні казали: зашвидко, другі: запізно, а треті просто: непотрібно”. Але “дитина” росла, розвивалась, хоч і часто хворіла. Хвороби, розповідає автор, були симптоматичні. “Мало з уродження тверді знаки по всьому тілі”, які операційним шляхом знищили. Пізніше “слабувала на шкідливі дві крапки”, і з цією хворобою дала собі раду. А в день свого 50-річчя принесли ще новий український правопис. На що відповіла: “Не силуйте мене, бо верну!” Ось так і жила ця “дитина” — газета “Діло”, якій Роман Купчинській віддав так багато від себе; а, можливо, і усього себе — свого таланту і патріотизму, у кожному номері якої друкував свій наступний фейлетон, добираючи для нього цікаві сюжети, спілкуючись із читачем зрозумілою для нього мовою, в якій було і співчуття, і розуміння, і, найголовніше, небайдужість до всього, що турбувало Українця.

1. “Діло”. — Львів, 1925–1935 pp.
2. *Сніцарчук Л.В.* Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х pp. XX ст. — Львів: Наукова бібліотека імені В.Стефаника, 2001. — 240 с.

PUBLICISTIC WORKS BY ROMAN KUPCHYNSKIY

Marta Melnyk

Lviv Institute of Law,

Horodotska Street 26, 79000, Lviv, Ukraine

Tel. office: (032) 296-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The creative activity of Roman Kupchynskiy, who published his satirical articles in the Dilo newspaper in 1924–1939 has been analysed. The author shows the diversity of genres in his publications and focus on social problems.

Key words: Ukraine, language, R. Kupchynskiy.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2007

Прийнята до друку 12.04.2007